

IROTT ÉS NYOMTATOTT KÖNYVEK

A BUDAPESTEN 1876. ÉVI MÁJUS HÓBAN RENDEZETT
MŰIPARI- ÉS TÖRTÉNELMI EMLÉKKIÁLLÍTÁSON.

Közli: **Emich Gusztáv.**

A tavasszal rendezett magyar mű- és történeti emlékek kiállításáról a „Századok“-ban, hazánk legjelesebb műtörténészének ékes tollából, oly kiváló érdekű és annak összességét felölelő tanulmány közöltetett, mely talán csak némely bővebb részletek ismertetését teszi egyáltalában igazolhatóvá.

S így a jelen közlemény annak inkább csak igénytelen pótléka kíván lenni, mely a műipari kiállításon volt irott s nyomtatott könyveknek, valamint néhány kiválóbb kötésnek részletesebb ismertetését célozza.

Már a kiállítás első teremében a b. Jeszenák Jánosné úrhölgy által pozsonyi könyvtárából küldött érdekes könyveket találunk, melyek egy része a báróné hazafias nagylelkűségéből azóta a nemzeti muzeum kincseit szaporítja.

Ezek közt Francesco Venerio doge követutasításai 1547-ből, csinos kiállítású, kis negyedréthű hártýairat. A címlapot egészen kép foglalja el, Sz. Mária a trónon, elötte az adományozó s a háttérben a hullámozó tenger. A codex mint egyik kiválóbb velencei miniatúr festő jól fentartott műve, igen értékes. Továbbá latin szövegű szent elméletek, 1494-dik évben hártýára írva, gót betűkkel. A nyolczadréthű kéziratban több csinos, de csak közészerű ügyességű német művészre mutató diszítványokkal és történeti jeleneteket ábrázoló kis képecskéket befoglaló aranyos és színes kezdőkkel.

B. Jeszenák úrhölgynek legérdekesebb küldeménye azonban kétségkívül, az egykorú bekötésben levő Luther-Biblia volt, melyet Wittenbergában 1576-ban Hans Krafft nyomtatott, ki né-

melykor akkori divat szerint Crato-nak is írta magát. Ezen fametszetekkel illusztrált biblia főértékét a szép, festett bőrkötés képezi, melyenek igen ritkán fordulnak elő még Némethouban is s melyeknél csak a majdnem egykorú francia Grolier-féle kötések szebbek.

A könyv vöröses borjúbőrbe van kötve, gazdag rajzolatú vak és aranyozott nyomattal. A főkeret rajza erősen domboruan van nyomva s azután vörös, kék és fehérre kifestve. A mellső könyvtáblán Luther Márton, kezében a bibliával, a hátsó táblán Melancton egész alakjai dombornyomatban láthatók. Luther alakja a mellső táblán azonkívül még ki is van festve. A könyv sarkain egyszerű gombalakú fémerekek állanak s a két bronz csat, csinos rajz után készült.

Ezek szomszédságában állította ki a vasmegyei régészeti egyesület, a nyomtatás ideje szerint a hatodik német biblia egykoruan színezett nagyobb töredékét. E biblia nagy ívrét alakú, újgót vagy helyesebben svabachi betűkkel van nyomtatva, két hasábosan, hasábonként 51 sorral és 73 igen naiv felfogású s kezdetleges kivitellű fametszvénynyel, melyek azonban többször és külön helyeken fordulnak elő a szöveg közt. A teljes példány, melynek levelei római számokkal vannak jegyezve, 321 és 332 számozott levelet tartalmaz.

Ezen bibliát Ágostában (Augsburg) Zainer Günther 1477-ben nyomatta.

Ugyanazon egyesület tulajdona a Hardouin által 1534-ben Párisban hártýára nyomtatott „Horae beatae Mariae Virginis“ szépen miniatur módjára kifestett példánya, kis 16-odréthben. A „Livres d' Heures“-ök hártýára nyomtatva a párisi XVI. század elejebeli nyomdászok kiváló különlegességét képezi; e könyvek alakjai a negyedréttől a legkisebb 16-od rétig váltakoznak s az akkori idők legkiválóbb művészeinek fa- és ércmetszetű rajzaival s kezdőivel voltak díszítve.

Ily „Livres d' Heures“-ök többnyire az „enlumineurs“-ök, illuminátorok czéh tagjai által a még mindig igen drága eredeti hártýakéziratok módjára, miniaturában kifestettek s ilyképen a nagyobb közönség számára is olcsóbbakká és hozzáférhetőbbekké tétettek. Mint ilyenek kiadói Hardouin-en kívül, még Simon Vostre, Thielman Kerver, Jehan Petit s mások lettek híresek.

A XV-ik századbeli művész izlésű könyvkötészet egyik ritkább minőségű művének tekinthetni, a gr. Keglevich István tulaj-

donát képező „Petrarca cum commentario“ 1492-diki kiadása, melynek bekötésének háta és mellső táblája fapréseléssel és elefántesont faragványokkal van díszítve. A tábla keretje dombormívű lombozatot mutat s elefántesontból van faragva, a nagyobb négyszögű fából préselt középtábla pedig tánczolóok csoportját ábrázolja domborműben.

Szintén az első teremben találjuk a gr. Festetich Tassziló által kiállított s a keszthelyi hirneves könyvtár fődíszét képező Kinizsi Pálné imakönyvét, vagy helyesebben „Boldog Asszony hóráit“.

Ezen egészen magyar nyelven, rideg gót betűkkel hártýára írott s képpel valamint számosabb arany és színekben pompázó kezdőkkel és keretekkel díszített 16-od rétű imakönyv, 10—15 ctmtr. nagyságú, 208 hártýalevélből áll s minden lapon 15 sor foglal helyet.

Mind nyelvezeténél, mind paleographiai külsejénél fogva, reánk magyarokra rendkívüli beccsel bír.

E teljesen és igen jó karban fenmaradt codex ritka szép finom hártýára van írva s talán nincs más magyar codex, mely ily gazdagon van miniatur képpel és igen csinos, magyar zamatú műizléssel készült keretekkel és kezdőbetűkkel díszítve. Igaz, hogy a második lapon található kép, mely a bold. Szűzet a holdból nőve mutatja, valamint a helyenkint előforduló egyéb díszítmények, az egykorú olasz, francia vagy német ilyféle műremekekkel nem vetekedhetnek. Azonban igenis arról tanuskodnak, hogy a folytonos harci zaj daczára zárdáink magyar szerzetesei is elég ügyesen gyakorolták a könyvfestészetet, sőt, hogy a népünk körében talált nemzeti izlést, melyet színellentétek és a díszítésül alkalmazott növények természetes utánzása jellemez, elég szerencsésen iparkodtak műveikben érvényesíteni és fejleszteni.

A codex korára nézve, Toldy Ferencz, ki azt mint Festetich-codexet ismertette, azon nézetben volt, hogy annak korát 1493-ra lehet tenni, miután a 178-dik lapon „Pál uram betegségérül“ szerzett imádság ez időre mutat, s irányadó évszám nem fordulván elő a codexben, ezen kormeghatározásban eléggé lehet megnyugodni.

Mindenesetre, felőtöl véletlen, hogy épen a Magyar Benigna, később Kinizsi Pálné, számára készült két magyar ájtatossági könyv maradt reánk, pedig e szép és szenvedélyes asszony nemcsak a

breviariumát lapozgatta s olvasóját forgatta, de mint szerencsétlen harmadik férje, Kerekynek, sorsa mutatta, még a hitvestársa véréből párolgó gyiloktól sem rettent meg!

Az említett másik magyar imakönyv a m. tud. Akadémia birtokában levő Czech-codex, vagy Magyar Benigna, özv. Kinizsi Pálné imakönyve, mely 1513-ban íratott M. frater által, ki azt hihetleg a nagy-vázsoni pálosok zárdájában készítette. Azonban ezen könyv újabb korának daczára, sem az írás szépsége, sem pedig a miniatura ékítés tekintetében a Festetich-codexsel nem vetekedhetik. Ez utóbbinak paleographiai műbecse minden esetre kiváló s középkori szerzeteseinket az akkori művészet elég magas színvonalán állóknak tünteti fel.

A mennyire futólagos áttekintés után ítélhetni, a két codex nyelvezete és helyesírása is különbözik s így méltán nagy érdekléssel várhatjuk a Festetich-codex tüzetes ismertetését és eredetének lehető kimutatását, mely munkához fáradatlan buvárunk főt. Rómer Flóris apát úr az előmunkálatokat már is a t. Akadémiánál kezdeményezte.

A „Boldog Asszony Hórái“ külön czimlap nélkül az 1-ső lapon kezdődnek „E t h kezdeth nek B o d d o g a z z o n h o r a i j,“ stb. kisebb gót írással írva. A 2-dik lapot, egy egész keret, virágokból fonva és arany csillagokkal ékítve foglalja körül, melynek alsó részét a két angyaltól támogatott Magyar és Kinizsi czimerek képezik. A keret felső jobb sarkában arany alapú miniatura látható, mely a bold. Szűzet a kis Jézussal karján ábrázolja. Itt kezdődik a szöveg „J E w e t h e k e r e w l y e n k I s t e n n e k [w y g a d y o n k] [m y y d w e s s e e g e s] w r o n k n a k,“ stb. nagyobb alakú rideg barátírásban, mely a 413-dik lapig egyforma jellegét megtartja.

A díszesebb, és palaeographiai becsüknél fogva érdekesebb kezdők, a 83-dik lapon V-betű, nagy virágokból képezett kerettel, mely izlésére nézve egészen magyaros; továbbá a 365-dik lapon J-betű, egészen felrakott aranyból, négyszögletes virágalapon, mely szintén kiváló szépnek mondható.

Az eredeti kézírás Sz. Gergely pápa imádságával végződven, újabb kézzel áll a 414-dik lapon „Szent János Evangelista könyvének elei“, melylyel a codex végirat nélkül végződik.

A codex kötése egyszerű barna bőr, de nem egykorú.

Szintén a Festetich-codex mellett egy kis 16-od rétű, csinos íratú török kézirat volt kiállítva, mely a török naptár szerint a 927-dik évben íratott, tehát a mi naptárunk szerint 1511-ben.

Szomszédságában a pozsonyi czinöntők mesterkönyve 1643-ból, kis 4-rétben fantastikus czimerekkel, mint azok a középkorban több ezéheknél divatoztak. A pozsonyi muzeum állította ki.

Mint a nyomdai incunabulumok kiváló példányát, még gróf Festetich Tasziló készthelyi könyvtárából Cicero-t commentárral kell említeni, melyet Velenczében Valdarfer Kristóf 1471-ben igen szépen nyomtatott s ezen nyomdász legelső művei közé számtatik.

A második teremben az erdélyi muzeum által kiállított két nyomtatott imakönyvet találtuk; mindkettő meglehetősen gyarló izlésű áttört ezüst művű kötésben, bársony alappal. Az egyik a czimer szerint a Tököly családé, a másik a Pekry család tulajdona volt. Az imakönyvek kötésének nagy hasonlósága, arra enged következtetni, hogy ilyenek azon korban közkedveltségűek lehettek nagyuri családainknál.

Nagy érdekléssel birtak itt Selmeczbánya városának régi városi- és bányajogát tartalmazó könyvei, melyeket Wenzel Gusztáv tr. a „Jahrbücher der Literatur“, Bécs, 1840, CIV-dik kötetében tüzetesen ismertetett.

Selmecz városa e régi jogkönyvéből négy példányt bír, melyek közül azonban kettő XVI-odik századbéli jelentéktelenebb másolat, a kiállított két példány azonban régibbnek látszik, sőt Wenzel tr. úr azokat XIV-dik századbelieknek tartja. Az egyik, úgy látszik, a város díszpéldánya volt, vörös bársonyba van kötve, igen szép művű ezüst lombékítményű sarkfoglatokkal és kapcsokkal, középen a köldökfoglat helyén a városnak czimere ezüsből, még az egykori zománcznak nyomait mutatva.

A kötés igen izlésesnek mondható és valószínűen a XVI. század második felében készülhetett.

A könyv nagysága 30—40 centimeter, finom hártýára gót betűkkel van írva és számos miniatura képecskékkel és kezdőkkel ékítve, melyek közül a címlap, mely a megfeszített üdvözítőt ábrázolja, a kínszenvedésre vonatkozó allegorikus renaissance keretben, kiváló figyelmet érdemel. Ezen címkép alsó baloldalán az 1572. évszám világosan olvasható s ha a miniaturák rajzát és egész kezelését vizsgáljuk, csakugyan hajlandóbbak lehetünk ezeket inkább XVI. századbéli renaissance olasz vagy legalább ily traditiót követő művész munkájának tekinteni, mintsem korábbiak.

A másik példány hasonló nagyságu, azonban néhány festett ezimeren s a megfeszített üdvözítő képén kívül, kezdőket s miniatúr képeket nem tartalmaz, hanem ezek számára a helyek üresen maradtak.

Talán ezen körülmény figyelembe vétele adja a legjobb magyarázatot az előbb említett diszpéldány miniatúr ékítéseire nézve is, hogy t. i. ámbár a hártýairat a XIV. század végéról vagy a XV. század elejéról származhatik, a díszítésre szánt és üresen hagyott helyek csak későbbben a XVI. században lettek valamely ügyesebb „miniator“ által kifestve, valamint akkor készülhetett a díszpéldány mostani szép kötése is.

A harmadik termen, melyben könyvek kiállítva nem voltak, áthaladva, elértük a negyedik és utolsó termet, melyben az egyháznagyok kiállításában a könyvkedvelő valóságos kincs halmazra talált.

Itt elsöben is a györi székesegyház által kiállított legnagyobb ívrét nagyságu Antiphonale vonta magára figyelmünket.

Ezen könyvóriás, mely már többször volt tüzetesen ismertetve, 80 centiméter magas, 50 centiméter széles, 179 és 139 hártýára írott levélből áll s a legnagyobb alaku könyvek közé sorolható. A könyv Römer szerint két hiányos alkatrészből áll; az első rész a vasárnapi és ünnepi antiphonákat tartalmazza, a második az ünnepeket Anna napjától Jeromos napjáig. A codex hártýája igen finom és eléggé fehér; a két színben írt hangjegyeken kívül igen szép kezdökkal és oldalkeretekkel ékeskedik, melyek nagyobbára mind a sz. írásokból vett történeti képecskéket (initialis historiées) tartalmaznak s ámbár ha compositiójuk nem is áll az akkori legjobb művek színvonalán, de a kivitel tekintetében a siénai iskola remekjei közé sorolhatók.

Hogy ezen györi Antiphonale valamint a hozzá hasonló és egykorú esztergomi Bakács-féle, magyar egyház számára készült, kétséget sem szenvedhet, miután bennök Szt. István király és Szt. László ünnepe is előfordul, jellemző miniatúr képpel illusztrálva.

A könyv írásának korát az 1467—1493. évek közé helyezik.

Az Antiphonale kötésének egykoru bronz sarkai, kerete és középfémere kiváló műértékkel bírnak. A mellső tábla sarkain a négy evangélista, középen a bold. Szűz, a hátsó tábla sarkain pedig keresztelö és evang. sz. János, sz. Jeromos és sz. László király lovon

kopját vetve, vannak szép domborműben ábrázolva. A könyv bőrkötése 1873-ban stylszerűen és igen ügyesen lett megújítva.

Ugyancsak a győri egyházmegyéből volt még kiállítva két kéziratós könyv. Az egyik „Blondi Foroliviensis Viri Clarissimi Romae instauratae libri III. Florentiae 1467.“ Ez kisebb 4-rét alakú, finom hátyára, a Corvin- és Medici-codexek szokásos cursiv írásával van írva s több csinos, kisebb kezdőkkel ékesített. A czimlapon levő Hollós Mátyás czimere, ezen codexet mint a budai Corvina könyvtárhoz tartozót igazolja s jelenleg a győri székesegyház tulajdona.

A másik Petrus Lombardus munkái, XIII-dik századbeli, gót írású hártya-codex, mely a győri papnövelde sajátja.

Érdekeltséget keltett Zápolya János és Báthory Zsigmond fejedelmek könyvtáraiból származó két baseli nyomtatvány. A bennük található „ex libris“-ek, valamint a kötések puritán egyszerűsége, szemben az akkori más európai fejedelmeknek pazar fénybe ruházott könyvkincesével, önkéntelenül szomorító párhuzamra indítanak.

A hártya-ára való nyomtatás igen szép példánya, a mohácsi vészben elhullott Perényi Ferencz, tudós nagyváradi püspök tulajdonában volt „Missale secundum eorum alme eccles. Strigoniensis“, melyet Velenczében Johannes Emericus de Spira 1498-ban Paep János budai könyvkereskedő számára nyomtatott. E díszes hártya-nyomat, melynek azonban több papir nyomatú példánya is létezik, később Oláh Miklós esztergomi érsek s több más nevezetes egyháznagy tulajdona volt. A misekönyv számos festett kezdőkkel, díszszélekkel és czimerekkel Naprági Dömötör kalocsai érsek és győri püspök kegyeletessége által lett későbbben ékesítve; csak kár, hogy a festmények a baroque izlés befolyása alatt készültek.

Az előbbieket szomszédságában állította ki a zágrábi tudós Akadémia gyöngyörű Corvina-codexét, mely „Hilarii Pictaviensis episcopi de sancta Trinitate“ című művet tartalmaz. A nagyobb 4-rét alakú codex igen finom fehér hártya-ára, a szokásos szép cursiv írással van írva s a florenzezi másolók műveinek egyik kiváló maradványa.

Különösen a czimlap díszkerete, melybe Hollós Mátyás czimere van befoglalva s a keretet élénkítő számos kis emberi alakok meseteri kivitele, ugy a szöveg kezdetén álló C-kezdő Hilarius prédikáló alakjával, e művet a reánk maradt Corvina-codexek kitünőbbjei közé soroltatják.

Ugyanitt láttuk a zágrábi székesegyház tulajdonát képező, hihetőleg XIV. századbéli szép latin codexet, mely a szentírás több részét magyarázatokkal együtt tartalmazza. A hártya kevésbé sárgás, az írás rideg gót, sok rövidítésekkel, és két hasábos; azonban a codex főbecsét az igen jól fenmaradt számos kezdő és gazdag keret képezi, melyek gót izlésben rajzolva, számtalan kis alak csoportozatokat tartalmaznak, s naiv felfogásuk és színhatásuknál fogva igen érdekesek.

A miniaturák kezelése német vagy németalföldi művészre enged következtetni.

A XVI-dik század elején nálunk használatban volt egyházi szerkönyvek igen érdekes példánya, a zágrábi misekönyv papiros nyomata. A misekönyv helyes címe „*Liber iste Missalis secundum ritum et communem observantiam Alme Ecclesie Zagradiensis, Goricensis vulgariter nuncupatur.*“ Az ívrétű könyv 41 sorozatlan levél és 285 lapból áll, sok fametszetű kezdőkkel és keretekkel van illusztrálva, melyek az e korbeli jobb olasz műtermékekhez tartoznak. Az utolsó sorozatlan lapon Magyarország czimere látható; e lap előtt egy az egész oldalt elfoglaló igen érdekes fametszetű czímkép, mely a középen trónon ülve a bold. Szűzet mint Magyarország védasszonyát ábrázolja, mellette Sz. István, Sz. Imre szlavoniai herceg és Sz. László magyar király alakjai. A kép alatt jobbra a magyar három fehér polyás és kettős kereszties czimer megfordított rendben áll, balról szintén egy három fehér polyás czimer.

A misekönyv vörös bársonyba van kötve. A végirat szerint e könyvet Mür János zágrábi polgár saját költségén Velenczében a kölni eredetű Lichtenstein Péter nyomdász által 1511-ben nyomatta. Mür János a németországi Kopfstainból eredő Mür György, később zágrábi polgár fia volt, ki szintén könyvkiadói üzletekkel foglalkozván, már 1500-ban adott ki egy zágrábi missalet.

Ezen érdekes misekönyvet különben már Podhraczký József akadémiai tag a Magy. Történelmi Tár XIII. kötetében igen behatóan ismertette.

Azonban paleographiai tekintetben méltán a legnagyobb érdeket költötte fel a zágrábi székesegyház kéziratosa hártya misekönyve, szép ezüst dombormivű kötésben.

E kiváló szép misekönyv miniatúr dísz, valóban pazar fényű, a sok nagy kezdőket és széleket nem is említve, számos lapot majd-

nem egészben a legszebb miniatur képek foglalják el. A codex nagysága 40/30 centiméter, a finom hártján a vörös és fekete írás rideg gót jelleggel bír s a rövidítések számosak.

Legnevezetesebb azonban, hogy a könyvben váltakozva előforduló miniaturák két egészen különböző jelleggel bírnak; ugyanis a nagyobb rész a leggazdagabb képzeletről és nagyszabású compositióról tanuskodó képeket mutat, melyekben főképp emberi alakok és csoportozatok fordulnak elő. Ezek határozottan a késő gót izlés befolyása alatt készültek s gyakran igen egészséges művészi humor nyomait viselik magukon. A missale ezen miniatur képei világosan a burgundi festőiskolára utalnak, melynek oly sok szép remekműve őszítetik a nagyobb európai kincstárakban s könyvházakban.

A codex festményeinek ezen része tehát valószínűen a XIV. századból ered.

A festmények másik része kétségkívül az olasz renaissance befolyása alatt álló kiválóbb művész munkája, ki műveiben már inkább az ornamentumra és a tájképre fektette a fősúlyt. Az ily renaissance izlésben készült lapokon fordul elő több ízben Bakács bibornok címere s ebből ezen későbbi díszfestmények korára is elég biztosan lehet következtetni.

A codex festményeinek a korra és izlésre való váltakozó különbözőségét, úgy vélem magyarázhatni, hogy ezen díszmiskönyvnek szánt XIV. századbéli hártjairat, valamelyik kiváló burgundi miniator által részben illusztráltatott ugyan, de, mint az elég gyakran előfordul, a kezdőknek s kereteknek szánt összes üres helyek, már nem ő általa lettek kifestve, mire a Votiv misénél található gót izlésű díszítménynek csak körvonalokban maradt volna is enged következtetni. Ezen kiváló szépségű missale később Bakács birtokába kerülvén, ez festette ki a még kitöltetlen kezdőket és kereteket valamelyik kiváló olasz renaissance kori művésszel.

A régibb burgundi festőművész kezétől előforduló legkiválóbb miniaturák: a címnap, melyen gót építményű trónon a sz. Háromság és a bold. Szűz van ábrázolva, alant szentek csoportozatja és sz. Czeccilia, az előtérben az adományozó, kinek fél vörös oroslán, arany pólya és fél fekete csillagból képezett címere püspök süveg-gel van koronázva; kitűnő szépek a vasárnapi misénél nagy H-kezdő, a megtért fiu története, a hajnali és ünnepi misénél található képek, egy P-kezdőben Krisztus születése, a körülmetéltetés, egy E-kezdő-

ben a három napkeleti böles imádása, Lázár feltámadása, a virágvasárnapi misénél az Urnak Jeruzsálembé való bevonulása, a lábmosás, mellette kiváló szép keretben Sz. György viadala a sárkánnyal, stb. Mint sok művészi humorra mutató igen szép miniaturát még sz. Egyed vadászatát és sz. György viadalának másik ábrázolását kell említenem.

Az olasz renaissancekori miniatur festmények közül kiemelendők, az egyházi naptárt követő díszes címmlap a Bakács czimerrel, a Cannonál egy F-kezdő és ugyanott a keresztre feszített Megváltó igen szép tájképi háttérrel, stb. valamint számos gazdag ékítésű renaissance keret és kezdő, melyekben medaillonszerűen templomok, zárdák és várak tájképei igen ügyesen vannak lefestve, melyek közül p. Galgócz várára igen jól reá ismerhetni.

A középkori miniatur festészet ezen remekjét Rómer Floris apát ur zágrábi utja alkalmával tüzetesen tanulmányozta s így remélhető, hogy ez emlék kimerítő műtörténeti leírását közzé is teendő.

Ezen hártýára írott misekönyv későbbi korú vertmivű ezüst táblába van kötve, melynek mellső tábláján dombormű medaillonokban sz. Imre, sz. Erzsébet, sz. Jeromos, sz. István király, sz. Iván horvát remete és Salamon remete király képei, a hátsó táblán pedig sz. Ágoston, sz. Quirin sziszeki püspök, sz. Cajus, dalmát eredetű pápa, sz. László király, a zágrábi egyház alapítója és sz. Budimirus képei láthatók.

Az egyháziak által kiállított könyvek közt még a csornai prépostság birtokában levő „Liber Claustralis de Communione et supultura conventualium“ című, a XIV. század végétől való esinos hártýa-codexet kell említenem Ezen 16-od réttű, 95 lapból álló latin kézirat, rideg gót irással van írva; a latin szertartások után német szövegű litánia következik s a norimbergi sz. Katalin szűzek zárdájának volt tulajdona. A codexet már Révay ismerte s emlékezik róla. A könyv kötése nem egykorú, hanem barroque izlésű dombormivű ezüst táblákból áll, melyeken Krisztus és sz. Péter a tavon és Lázár feltámadása van ábrázolva.

A műtörténelmi kiállítás, mely a könyvedvelőknek is oly sok érdekes dolgokat gyűjtött egybe, gr. Apponyi Sándor gyűjteményében méltó záradékot talált. Talán felesleges említenem, hogy a gróf ezen gyűjteménye a kiváló amateur és bibliophile egész szakismeretével volt az apponyi könyvtárban őrzött gazdag kincsekből összeválogatva.

Láttuk itt a tudós világ által jól ismert „Codex Ebnerianus“-t, mely kiváló szép, ívrétű hártýára írva Cl. Ptolomaeus Cosmographia-ját tartalmazza, melyet görögből fordított és VIII. Inceze pápának ajánlott Jacobus Angelus. Ezen kitünően fentartott XV-dik századbéli codex legnagyobb nevezetességét a Nicolaus Germanus által készített földabroszok képezik, melyekben a hegyek és szárazok barnára, a tenger s folyóvizek kékre vannak festve miniatúraképen.

A kéziratok között egy kiválóan conservált XI. vagy XII. századi Prudentiuscodex volt, melynek első lapjai még egészen romlatlan izlésű capital-írással, részben arannyal vannak írva, míg többi részei cursiv írásból állanak. A szép és értékes hártýacodex ugyancsak egykorú hártýakötésben van.

Továbbá az igen szép, miniatúrákkal ékített, kis ívrétű codex, Helianus de instruendis aciebus et Onosander de optimo imperatore“ munkákat tartalmazza, mely egész kiállításánál fogva a XV-dik század második felében Florenczben működött másolók és miniatúrfestők kezére mutat, hol Mátyás királyunk és a Mediciek codexei készültek.

Igen csinos a „Horae diurnae“-ket tartalmazó, kis 16-od réttű hártýairat, a XV-dik század végéből, mely igen gazdagon fényes kivitelű miniatúrákkal van díszítve. A képecskék flandriai művészre engednek következtetni, mely körülmény ilyféle ájtatossági könyveknek nem ugyan szépségéből, de értékéből sokat elvon, miután Flandriában a XV. század végén s még a nyomtatás elterjedése után is a XVI-dik század elején, a több száz tagot számláló festő céhek, azokat egészen gyári módra készítették s így rendszeren a képecskék nem egyedül álló, eredeti művészi compositiók értékével bírnak.

Mint szép és ritka hártýa-nyomatok ki voltak állítva: a velencei Aldus 8-réttű kiadásában Homernak Iliasza, évszám nélkül, melyet azonban a könyvészek az 1504. és 1517-diki kiadások közé helyeznek; továbbá a Marchius Jakab által Rómában 1520-ban, ívrét nagyságban nyomtatott, II. Gyula és X. Leo pápák alatt tartott „Sacrum Lateranense Concilium Novissimum“ szép példánya, igen érdekes fametszettel a címlapon és végre a „Heures à l'usage de Paris“ című imádságos könyv 1517-ki kiadása 8-ad réttben, Thielman Kerver által nyomtatva és sok kiváló szépségű metszvényekkel; e példány kifestetlen lévén, a műértők

szemében még nagyobb becszel bír, mert a metszvények minősége tisztán kivehető.

Inkább irodalmi becs tulajdonítható Bethlen Farkas „Historiarum Pannonico Dacicarum libri X.“ Keresdi saját nyomdájában készült ívrétű töredékének, mely Venisocky és Gronchi lengyel írók kezétől pótgjegyzeteket tartalmaz.

Mint az egész műemlékkiállítás egyik maradandó vívmányát kell még említenem, hogy a legérdekesebb kézirati könyvekből s néhány kötésről Dr. Henszlmann egyet. tanár és ft. Bubicsek apát urak szakavatott választása szerint igen sikerült fényképi hasonmások készültek Klösz itteni műtermében, mi által a műtörténet iránt érdeklődők igen becses tanulmányi anyaghoz elég könnyen juthatnak.

Visszapillantva a látott érdekes s ritka, kéziratoss és régi nyomtatú könyvekre, melyeknek a kiállításra való beküldése inkább a szerencsés véletlennek tudható be, miben országos közintézetünk természetesen részt sem vehettek, önkéntelenül azon kívánság által leszünk meglepve, bárha az erre hivatott körök kezdeményezése folytán, mielőbb létesülne az ország fővárosában egy időleges paleographiai kiállítás, melyben a különböző helyeken őrzött e nembeli kincseket s főleg a magyar códexeket együtt láthatnánk s azok így az összehasonlító és rendszeres tanulmány tárgyául szolgálhatnának. ¹⁾

PÁZMÁNY PÉTER KÉT MUNKÁJANAK EDDIG ISMERETLEN ELSŐ KIADÁSAI.

Közli: **Fraknoi Vilmos.**

I.

A nagyszombati jezsuita collégium régi könyvtárának catalogusában ²⁾ Pázmány Péter munkái között a következő cím olvasható: „Egy keresztény Predikatornak a kassai tanítóhoz íratott öt szép levél. 1609 8°.“

Ezen kiadásból legujabb időkig egy példányt sem ismertünk. Csak azon kiadások voltak ismeretesek, melyek a Kalauz 1613. és

¹⁾ Ezen óhajítás a jövő évben valósulni fog.

Szerk.

²⁾ A budapesti egyetem könyvtárában.